

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย แนวทางพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้ยั่งยืนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนบ้านตำนาคิน อำเภออุ้มผาง จังหวัดสุพรรณบุรีที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอตามลำดับดังนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน

- 2.1.1 ความหมายของวิสาหกิจชุมชน
- 2.1.2 ลักษณะของวิสาหกิจชุมชน
- 2.1.3 ประเภทของวิสาหกิจชุมชน
- 2.1.4 เป้าหมายของวิสาหกิจชุมชน
- 2.1.5 ประโยชน์ของวิสาหกิจชุมชน
- 2.1.6 แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน
- 2.1.7 ปัจจัยกำหนดความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

- 2.2.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.2.2 ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.2.3 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

- 2.2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 2.2.2 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม
- 2.2.3 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 2.2.4 ลักษณะการมีส่วนร่วม

2.4 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

- 2.2.1 ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน
- 2.2.2 หลักการของการพัฒนาที่ยั่งยืน
- 2.2.3 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

2.5 บริบทชุมชนท่องเที่ยวในพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเมืองโบราณอู่ทอง
ชุมชนบ้านเขาพระ ตำบลอู่ทอง อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1. แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน

2.1.1 ความหมายของวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชน (Community Enterprise) มาจากคำว่า “วิสาหกิจ” (Enterprise) ซึ่งแปลว่าการ ประกอบการ หรือกิจการรวมกับคำว่า ชุมชน (Community) ซึ่งหมายถึง กลุ่มคนที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน เมื่อรวมคำว่า “วิสาหกิจ” กับคำว่า “ชุมชน” เป็น “วิสาหกิจชุมชน” จึงมีความหมายว่า เป็นกิจการหรือการประกอบการที่ดำเนินการโดยกลุ่มคนในชุมชนเพื่อ ผลประโยชน์ร่วมกัน

ณรงค์เพ็ชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล (2545) กล่าวว่า เป็นการประกอบการของชุมชนที่ชุมชน เป็นเจ้าของและผู้รับผิดชอบแทนทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม

เสรี พงศ์พิศ (2548) ให้ความหมายว่า การประกอบการโดยคนในชุมชนเพื่อการจัดการ “ทุน” ของ ชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อตอบสนองการพึ่งตนเองและความพอเพียงของครอบครัวและชุมชนโดย “ทุน ชุมชน” ประกอบด้วยทุนที่เป็นเงินทรัพยากรธรรมชาติผลผลิตความรู้ภูมิปัญญาและทุนทางสังคมซึ่งได้แก่ ประเพณีวัฒนธรรม ความเป็นพี่น้อง และความไว้วางใจ ของคนในชุมชน

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 บัญญัติว่า กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกัน และรวมตัวกัน ประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะป็นนิติบุคคลในรูปแบบใด หรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน

ศรีปริญญาธูปกระจ่าง (2546, หน้า 14-18) ได้อธิบายว่า กรมการพัฒนาชุมชนได้ให้ความหมายว่า วิสาหกิจชุมชนนั้นไม่ใช่ธุรกิจ หากแต่วิสาหกิจชุมชน ตามความหมายของกรมการพัฒนาชุมชนให้น้ำหนักกับหลักความสามัคคีธรรมของชุมชน ผนึกกำลังหล่อหลอม ความคิดเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน สร้างสรรค์การ ประกอบกิจการโดยชุมชนจากพื้นฐานภูมิปัญญาเดิม ผสมผสานองค์ความรู้ใหม่และเทคโนโลยีที่เหมาะสมนำมาบริหารจัดการต้นทุนในชุมชนให้เกิดผลผลิตที่มีอรรถประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนโดยการสร้างอาชีพที่ยั่งยืน และรายได้ที่มั่นคง

วิจิต นันทสุวรรณ (2544) ให้ความหมายของวิสาหกิจชุมชนไว้ว่า การประกอบการซึ่งรวมถึง กระบวนการผลิต และทรัพยากรทุกชั้น ตอนโดยมีภูมิปัญญาขององค์กรชุมชนหรือเครือข่ายขององค์กรชุมชน เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและการเรียนรู้ชุมชนซึ่งมิได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อการสร้างกำไรทางการเงินเพียง อย่างเดียวแต่รวมถึงกำไรทางสังคม ได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชนและความสงบสุขของสังคม

2.1.2 ลักษณะของวิสาหกิจชุมชน

- 1) เป็นกิจการซึ่งคนในชุมชนเป็นเจ้าของและผู้จัดการ
- 2) ใช้ทุน ความรู้แรงงาน และวัตถุดิบในชุมชนเป็นหลัก และดำเนินการอยู่ในชุมชน
- 3) มีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานและต่อยอดด้วยภูมิปัญญาสากลหรือเทคโนโลยีที่

เหมาะสม

4) ใช้ความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์สร้างมูลค่าเพิ่ม (Value added) จากผลผลิตและทรัพยากรชุมชน

5) กิจกรรมที่ดำเนินการมีความหลากหลาย เชื่อมโยง เกื้อกูลกัน เน้นการพึ่งตนเองของชุมชน

6) ดำเนินการแบบมีส่วนร่วมและบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ

7) มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจ และการพึ่งตนเองเป็นเป้าหมาย

ศรีปริญญา ฐประจ่าง (2546, หน้า 14-18) กล่าวถึง แนวคิดวิสาหกิจชุมชนที่กรมการพัฒนาชุมชน ได้น้อมนำแนวทางที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ได้ทรงพระราชทาน พระราชดำริในการพัฒนาชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยหลักการ “ทฤษฎีใหม่” 3 ชั้น คือ

ชั้นที่ 1 มีความพอเพียง เลี้ยงตนเองได้บนพื้นฐานของความประหยัด และจัดการใช้

ชั้นที่ 2 รวมพลังกันใน รูปกลุ่มเพื่อการผลิต การตลาด การจัดการ รวมทั้งด้านสวัสดิการ การศึกษา และการพัฒนาสังคม

ชั้นที่ 3 สร้างเครือข่าย กลุ่มอาชีพและขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย โดยประสานความร่วมมือกับภาครัฐกิจ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน และภาคราชการในด้านเงินทุน การตลาด การผลิต การจัดการ และข่าวสารข้อมูล

เสรี พงศ์พิศ (2548) อธิบายว่า วิสาหกิจชุมชนควรมี องค์ประกอบที่สำคัญ 7 ประการ ได้แก่

- 1) ชุมชนเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดำเนินการเอง
- 2) ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน โดยเน้นการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้มากที่สุด
- 3) ชุมชนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนเอง

- 4) มีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานทุนที่สำคัญ โดยปรับปรุงหรือประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัย
- 5) ดำเนินการแบบบูรณาการ คือ ไม่ทำเพียงอย่างเดียวแต่มีการดำเนินหลายๆ กิจกรรม
- 6) การเรียนรู้เป็นหัวใจของกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน
- 7) การพึ่งตนเองเป็นเป้าหมายอันดับแรกและสำคัญที่สุดของวิสาหกิจชุมชน

2.1.3 ประเภทของวิสาหกิจชุมชน จัดแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

- 1) วิสาหกิจชุมชนพื้นฐาน เป็นกิจการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อกิน ใช้ซื้อขายกันในชุมชนหรือระหว่างชุมชน ทำด้วยเทคนิควิธีการที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อน แต่ถูกหลักสุขอนามัย เช่น เครื่องแกง น้ำดื่ม เป็นต้น โดยมีเป้าหมาย คือ การลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และเพื่อให้คนในชุมชนมีสินค้าคุณภาพดีสำหรับอุปโภค บริโภค
- 2) วิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า เป็นกิจการที่พัฒนาต่อเนื่องจากวิสาหกิจชุมชนพื้นฐาน ใช้ความรู้ ประสบการณ์ เทคโนโลยีที่สูงขึ้น มีการดำเนินการอย่างเป็นระบบและทันสมัย ได้รับการรับรองคุณภาพตาม มาตรฐานสากลและควรคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ถิ่นเพื่อเป็นจุดขายที่สำคัญ โดยมีเป้าหมาย คือ ตลาดใหญ่ภายนอกหรือตลาดแข่งขันทั้งในระดับประเทศจนถึงการส่งออกไปต่างประเทศ

2.1.4 เป้าหมายของวิสาหกิจชุมชน

- 1) สนับสนุนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชนของชุมชนโดยชุมชน แก่จุดอ่อนเสริมจุดแข็งให้ชุมชนใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และทุนทางสังคมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน
- 2) สร้างกระบวนการเรียนรู้และระบบการพัฒนา เพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชนที่ครอบคลุมการจัดการทุกด้านให้มีระบบการจัดการ การผลิต การแปรรูป การตลาด การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การจัดสวัสดิการชุมชน โดยชุมชนดำเนินการและประสานความร่วมมือกับภาครัฐและเอกชน
- 3) พัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่มีอิสระ พึ่งตนเองได้ มีระบบการจัดการที่เหมาะสม สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน มีต้นทุนการจัดการต่ำและเป็นสถาบันทางสังคมที่ชาวบ้านพึ่งพา อาศัยได้
- 4) พัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนที่กระจายการพัฒนาไปสู่ทุกส่วนของชุมชน ไม่ใช่ระบบที่ให้โอกาสกับผู้เหนือกว่าทางด้านเศรษฐกิจหรือการเมือง

2.1.5 ประโยชน์ของวิสาหกิจชุมชน ดังนี้

(สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2548, หน้า 12)

- 1) การรวมตัวกันของเกษตรกรในการประกอบธุรกิจในระดับชุมชน มีความมั่นคง ได้รับการรับรอง ตามกฎหมาย
- 2) การส่งเสริมความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาความสามารถในการจัดการ ตรงตามความ ต้องการที่แท้จริง
- 3) ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ มีความพร้อมที่จะพัฒนา สำหรับการแข่งขัน ทางการค้าในอนาคต

2.1.6 แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

เสรี พงศ์พิศ และคณะ (2544) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ไว้ดังนี้

- 1) การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ควรเน้นการใช้ทรัพยากรและบุคคลภายในชุมชนเอง เพื่อการพึ่งพาตนเอง และเป็นรากฐานให้กับระบบเศรษฐกิจในภาพรวม
- 2) การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ควรเริ่มต้นและดำเนินงานที่ชุมชน มีการบริหารจัดการ ที่มีอิสระและสอดคล้องกับศักยภาพของชุมชน ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เพื่อพัฒนาระบบการ พึ่งตนเอง เปิดโอกาสให้ ชุมชนได้เรียนรู้จากการจัดการทรัพยากรและผลผลิต พัฒนาความรู้ บนฐานความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่
- 3) การพัฒนาวิสาหกิจของชุมชน สามารถดำเนินการในรูปแบบการสร้าง ความร่วมมือกับองค์กร ภายนอก เพราะชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของวิสาหกิจชุมชนยังมีข้อจำกัดในความสามารถด้าน บริหารจัดการหรือด้านอื่นๆ แต่ทั้งนี้ชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องต่างๆ เอง

2.1.7 ปัจจัยกำหนดความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2542) อธิบายว่า ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดความสำเร็จของ วิสาหกิจชุมชน ดังนี้

- 1) ปัจจัยด้านการเงินหรือเงินทุน จะต้องเริ่มต้นจากนำเงินไปลงทุน ทำการผลิต ทำการค้า ได้รายได้ กลับมาเป็นเงินก้อนใหญ่กว่าเดิม เงินลงทุนในการทำธุรกิจมีมาจาก 3 แหล่ง คือ เงินทุนตนเอง เงินทุนที่กู้ยืม จากแหล่งเงินกู้ต่างๆ และเงินทุนที่ได้มาจากการระดมทุนจากคนใน ชุมชนเอง ถ้าเป็นเงินทุนจากการระดม วิสาหกิจในชุมชนมีโอกาสเติบโตได้ดีกว่า กรณีเงินทุนจากการกู้ยืม
- 2) ปัจจัยด้านการตลาด จะต้องรู้ว่าสินค้าที่ผลิตได้ จะนำไปขายที่ไหนและขาย อย่างไร มีตลาดแน่นอน เพียงพอพร้อมกับการขยายกิจการ ปัจจัยด้านการตลาดเป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จ และเป็นหัวใจของการผลิต

3) ปัจจัยด้านการผลิต จะผลิตอะไร อย่างไร ต้องผ่านการวิเคราะห์อุปสงค์และอุปทานตลาด ความชำนาญของผู้ทำการผลิต โอกาสทางการตลาด มีต้นทุนการผลิตไม่สูง ผลผลิตที่มีคุณภาพและสามารถแข่งขันในตลาดได้ การผลิตที่จะประสบผลสำเร็จต้องสอดคล้องกับโอกาสทางการตลาด

4) ปัจจัยด้านบริหารจัดการ การบริหารจัดการเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนแบ่งเป็น 3 ด้าน คือ

(1) ด้านระบบเงิน ความสามารถในการระดมทุนและสะสมทุนเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญ

(2) ด้านระบบงาน วิสาหกิจชุมชนที่จะประสบผลสำเร็จต้องมีการจัดโครงสร้างการบริหารมีการ แบ่งฝ่าย แบ่งสายงาน เพื่อการควบคุมกำกับอย่างชัดเจน

(3) ด้านระบบบุคลากร ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนในด้านระบบบุคลากรขึ้นอยู่กับผู้บริหาร และสมาชิกมีสัจจะ คุณธรรมและมีความเสียสละ

5) ปัจจัยด้านผู้นำ ผู้นำมักเกิดจากผู้ประสบผลสำเร็จในอาชีพ ความมีบารมี มีความรู้ มีฐานะ เป็นที่พึ่งพาของคนในสังคมได้ วิสาหกิจชุมชนที่ประสบผลสำเร็จมักจะอยู่ใต้การนำของบุคคลเหล่านี้

6) ปัจจัยด้านแรงงาน โดยมากเป็นประเภททำงานให้ตัวเองภายในครอบครัว เป็นแรงงานที่มีความรู้ น้อย ขาดทักษะและประสบการณ์จึงเป็นแรงงานไร้ฝีมือ เป็นแรงงานรุ่นพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตายาย เป็นสำคัญ

7) ปัจจัยการมีส่วนร่วมของสมาชิก ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจ ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบของชุมชน รวมถึงร่วมลงทุนและการนำทุนไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

จิระนุช ชาญณรงค์กุล (2558) กล่าวว่า วิสาหกิจชุมชนจะมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ต้องมีการบริหารจัดการ ดังนี้

1) ด้านแผนการดำเนินงาน มีการกำหนดเป้าหมายและทิศทางที่มุ่งไปสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน มีแผนการดำเนินงานที่เหมาะสมกับชุมชน เตรียมตัวให้พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ

2) ด้านทรัพยากรและการเงิน มีการนำทรัพยากรที่มีมาใช้ ที่มาของเงินทุนและทรัพยากรมีความชัดเจน เช่น ทรัพยากรเดิม สะสมทุนจากสมาชิก กู้ รวมทั้งใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด และมีประสิทธิภาพสูงสุด

3) ด้านระบบบัญชี มีการบันทึกบัญชี ถูกต้อง ตรงเวลา มีการสื่อสาร เปิดเผยข้อมูลการเงินบัญชีอย่าง สม่ำเสมอและใช้ประโยชน์จากข้อมูลบัญชี

4) ด้านโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ มีการกำหนดโครงสร้างที่เหมาะสม มีการบริหารจัดการคนให้ เหมาะสมกับงาน

5) ด้านการกำหนดกฎระเบียบหรือข้อตกลง ข้อบังคับการอยู่ร่วมกัน มีกฎระเบียบหรือข้อตกลง ข้อบังคับที่ถูกกำหนดโดยสมาชิก มีความชัดเจนและบันทึกหลักฐาน

6) ด้านการบริหารธุรกิจ มีการผลิตสินค้าตรงตามความต้องการของลูกค้า สินค้ามีคุณภาพ กำหนด ปริมาณและราคาอย่างเหมาะสม มีเป้าหมายตลาดชัดเจน มีการเชื่อมโยงเครือข่ายด้านต่างๆ มีการจัดสรรกำไร สวัสดิการและผลตอบแทนแก่สมาชิกกรรมการและชุมชน

7) ด้านการจัดการข้อมูล มีการรวบรวมข้อมูลและจัดเก็บอย่างเป็นระบบ สะดวกในการใช้งาน ข้อมูล มีคุณภาพ ถูกต้อง น่าเชื่อถือ เหมาะสม เพียงพอ ทันสมัย เป็นปัจจุบันและมีการใช้ประโยชน์จากข้อมูล

8) ด้านการสื่อสาร มีการสื่อสารภายในกลุ่มสมาชิกและบุคคลภายนอก เช่น การประชุม อบรม ประชาสัมพันธ์

9) ด้านการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีการประเมินการยอมรับของวิสาหกิจชุมชนต่อ ชุมชน ซึ่งจะส่งผลต่อเศรษฐกิจชุมชน เน้นการช่วยขับเคลื่อน ช่วยผลักดันการสนับสนุนแก่วิสาหกิจชุมชน

สรุปได้ว่า วิสาหกิจชุมชน หมายถึงกิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้าการให้บริการหรือการอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะป็นนิติบุคคลในรูปแบบใด หรือไม่ป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.2.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

พัชรา อุัยตระกูล (2531, หน้า 25) กล่าวว่า ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมมาแต่อดีตเป็นเรื่องของการจัด ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยผ่านกระบวนการทาง จารีตประเพณี วิถีชีวิต

สุจารี จันทรสุข (2531, หน้า 10-21) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เกิดจากการเรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม ความรอบรู้ที่สะสมทำให้เกิดศักยภาพและประสบการณ์ใหม่ๆ เป็นการตกลึกหรือความรู้ที่ทำให้สามารถเกิดทางเลือกใหม่ๆ ในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ประเวศ วะสี (2534, หน้า 40-41) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลานาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาทุกวิชาไม่แยกเป็นวิชาการเรียนที่เราเรียน แต่เป็นการเชื่อมโยงกันทุกรายวิชาทั้งที่เป็นเศรษฐกิจความเป็นอยู่ การศึกษาและวัฒนธรรมจะผสมกลมกลืนเข้าด้วยกันหมด

อังกูล สมคะเนย์ (2535, หน้า 15) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง มวลความรู้และมวล ประสบการณ์ทางชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุข โดยได้รับการถ่ายทอดสั่งสมกันมานานด้วย กระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

จารุวรรณ ธรรมวัตติ (2543, หน้า 1) ได้ให้ความหมายว่า คือ แบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่ามีความเฉลียวฉลาดของบุคคลและได้ปฏิบัติต่อกันมา โดยภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคลหรือความรู้ก็ได้

เสรี พงศ์พิศ (2548, น. 45) ให้ความหมายคำว่า “ภูมิปัญญา” คือ ศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิต ซึ่งผู้คนได้สั่งสมสืบทอดกันมาช้านาน จากพ่อแม่ปู่ย่าตายาย สู่ลูกหลาน จากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาเป็นศาสตร์ หมายความว่า เป็นความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ปัจจัยสี่ การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและการอยู่ร่วมกันในสังคม ส่วนภูมิปัญญาเป็นศิลป์นั้น หมายความว่า เป็นความรู้ที่มีคุณค่า ดีและงาม ที่ผู้คนได้คิดขึ้นมา ไม่ใช่ด้วยสมองแต่เพียงอย่างเดียว แต่ด้วยอารมณ์ความรู้สึก ญาณทัศนะ คือด้วยจิตวิญญาณ

2.2.2 ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประเวศ วะสี (2534, หน้า 12) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่าเป็นสิ่งที่มีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน มีบูรณาการสูงมีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมลึกซึ้งเน้นความสำคัญของจริยธรรม มากกว่าวัฒนธรรม ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาของมนุษย์ในระดับบุคคลหรือระดับกลุ่ม จึงประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

- 1) ส่วนที่เป็นประสบการณ์โดยตรงของบุคคลนั้นหรือของกลุ่มนั่นเอง
- 2) ส่วนที่ได้รับมาจากความรู้ ความคิด ประสบการณ์ของผู้อื่นหรือกลุ่มอื่น

3) ส่วนที่ตนเองสังเคราะห์ขึ้นใหม่จากประสบการณ์ของตนเองหรือจากคำบอกเล่าของผู้อื่น

เสรี พงศ์พิศ (2533, หน้า 147) ได้กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาไว้ว่า แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่า และความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน

2) ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะดนตรี ภูมิปัญญาเหล่านี้จะสะท้อนออกมาใน

3) ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกันคือ

(1) ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์พืช ธรรมชาติ

(2) ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน

(3) ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้

ทั้งหลาย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ระบุถึงลักษณะภูมิปัญญาไทยไว้ ดังนี้ (ปราณี ทองประพันธ์, หน้า 13)

1) เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม

2) แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

3) เป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในชีวิต

4) เป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้ เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชน และสังคม

5) เป็นแกนหลักหรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิตเป็นพื้นความรู้ในเรื่องต่างๆ

6) มีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง

7) มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการสมดุลในการพัฒนาการทางสังคมตลอดเวลา

2.2.3 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประเภทของภูมิปัญญามีด้วยกันหลายด้าน ซึ่งในท้องถิ่นหนึ่งๆ จะมีปรากฏให้เห็นในเรื่อง ของการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ความเชื่อ

ความคิด ทักษะคิด ตลอดจนสิ่งก่อสร้าง เครื่องใช้ เครื่องมือต่างๆ กันไปตามแต่ละท้องถิ่น จึงมีลักษณะเป็นทั้งรูปธรรมที่ถ่ายทอดมา สามารถประมวลได้เป็น 9 ประเภท ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542, หน้า 20-25)

1) ด้านภาษาและวัฒนธรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเพื่อการสื่อสาร การถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ ในสังคมให้มีการเรียนรู้ สืบต่อและเผยแพร่แก่สังคมอื่นจนมี ลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

2) ด้านศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์หลักธรรม คำสอน ความเชื่อ ค่านิยม จารีต แบบแผนในการดำเนินชีวิต และก่อสร้างนิสัยขึ้นแก่สังคม

3) ด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม หมายถึง ความสามารถในการออกแบบสร้างสรรค์ ประดิษฐ์งานด้านศิลปะเพื่อใช้จินตนาการให้เกิดสุนทรียภาพในสังคม ผลิตผลงานด้านสิ่งก่อสร้าง รูปแบบ และรูปทรงต่างๆ ภาพเขียน ภาพวาด จิตรกรรม ประติมากรรม แสดงให้เห็นถึง ฝีมือ ความคิด ความเชื่อที่ถ่ายทอดไว้เป็นมรดกแก่สังคม

4) ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ หมายถึง ความสามารถในการจัดระบบเพื่อการเรียนรู้ มีกระบวนการให้ความรู้ ถ่ายทอดแนวความคิด ความเชื่อ ระเบียบแบบแผน การจัดการเรียน การสอน การให้การศึกษาทั้งที่มีรูปแบบและไม่มีรูปแบบ การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ การจัดบรรยากาศและแหล่งที่จะเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของคนในสังคม

5) ด้านการแพทย์และสาธารณสุข หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกัน ดูแลรักษาสุขภาพอนามัยของคนในสังคม มีการเรียนรู้และถ่ายทอดเพื่อบำบัดและขจัดโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ ทั้งในส่วนบุคคลและสังคมส่วนรวม โดยใช้ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง และทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในสังคมให้เกิดประโยชน์

6) ด้านการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถในการจัดการสื่ออนุรักษ์ พัฒนา สงวนรักษา และนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์ แก่สังคม ศึกษาและส่งเสริมคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมดุล และยั่งยืน

7) ด้านความเป็นอยู่และการดำรงชีวิต หมายถึง ความสามารถในการจัดระบบการใช้ชีวิตประจำวัน การเลี้ยงดูเด็ก การพักผ่อนหย่อนใจ การละเล่น การแสดง การแต่งกาย การสร้างสรรค์ คติความเชื่อพิธีกรรมเกี่ยวกับการมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข รวมทั้งข้อห้ามข้อละเว้นต่างๆ ในการดำรงชีวิต

8) ด้านการปกครองและการบริหาร หมายถึง ความสามารถในการจัดสรร จัดระบบ การดูแลและเปรียบเทียบและองค์ที่สำคัตามโครงสร้างของสังคม เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย มีความเป็น ธรรมเป็นสุข มีการแบ่งสรรประโยชน์และทรัพยากรในสังคมร่วมกันมีแนวคิดและวิธีการ รักษาปกป้องกัน อันตรายเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางสังคม

9) ด้านการผลิตและการบริโภค หมายถึง ความสามารถในการจัดหาและใช้วัสดุ อุปกรณ์ในการทำมาหากิน การประกอบอาชีพ การประกอบอาหาร การประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ เพื่ออำนวยความสะดวกในการผลิตสิ่งของ สำหรับอุปโภคบริโภคของคนในสังคม

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึงองค์ความรู้ซึ่งประกอบไปด้วยแนวความคิด ความเชื่อ ความนิยม และการยอมรับกันของคนในสังคมนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็ประเภทใดหรือลักษณะใดก็ตามมีการสั่งสม ถ่ายทอด และเรียนรู้สืบทอดกันมาในหลายรูปแบบ เพื่อการดำเนินชีวิตอยู่อย่างมีความสุข ในสังคม

2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff, 1981 : 6) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของชุมชนว่าสมาชิกของ ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 มิติ ได้แก่

- 1) การมีส่วนร่วมการตัดสินใจควรทำอะไรและทำอย่างไร
- 2) การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ
- 3) การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน
- 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ

โดยสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามี อิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนา รวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา นั้นอย่าง เสมอภาคองค์การสหประชาชาติ (United Nations, 1981:5) และรีเดอร์ (Reeder, 1974 : 39) ได้ให้ ความหมายเจาะจงถึงการมีส่วนร่วม ว่าการมีส่วนร่วมเป็นการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ทั้งในลักษณะการ มีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคล และการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

อาณัต สายโสภาก (2554 : 2) กล่าวว่า ความสำคัญของการมีส่วนร่วม เป็นปัจจัยชี้วัดให้ เห็นถึงการพัฒนาในทิศทางที่จะสามารถตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของทุกภาคส่วน ซึ่งไม่ว่าจะ

เกิดขึ้นในทิศทางที่ดีขึ้นหรือล้มเหลว ย่อมทำให้เกิดความรับผิดชอบและสามารถร่วมค้นหาแนวทางในการพัฒนาที่ดียิ่งขึ้นต่อไปไม่เกิดความแตกแยกภายหลัง

สุชาติ จักรพิสูทธิ์ (ออนไลน์. 2547) ศึกษาเรื่องชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

1) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล โดยการเปิดโอกาสให้สังคม องค์กรต่างๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิ หน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่มการพิจารณาตัดสินใจ วางแผน การร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ

2) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนที่การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้ง ค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้นำตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมเกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

จากแนวคิดและทัศนะที่ได้กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด สามารถแยกประเด็นสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นจากเป้าหมายที่ต้องการ ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ความผูกพัน การเสริมแรง โอกาส ความสามารถ การสนับสนุน ความคาดหวังในสิ่งที่ต้องการ โดยมีพื้นฐานของการมีส่วนร่วม ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของเหตุผล
- 2) การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของค่านิยม
- 3) การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของประเพณี
- 4) การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของความผูกพัน ความเสน่หา

โดยสรุป การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น เกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ซึ่งการรื้อให้คนในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมนั้น ผู้ดำเนินงานจะต้องมีความเข้าใจในวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติ ของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม

2.3.2 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

การที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมนั้น มีปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งมีนักวิชาการได้เสนอแนวคิด ดังนี้

คูฟแมน (Koufman. 1949 : 7) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในชนบท พบว่า อายุ เพศ การศึกษา ขนาดของครอบครัว อาชีพ รายได้และระยะเวลาการอยู่อาศัยในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.3.3 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน

การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเพื่อการกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้เกิด ประโยชน์ต่อชุมชนนั้น มีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้ ฟอรรนารอฟ (Fornaroff. 1980 : 104) เสนอว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มีขั้นตอนการมีส่วนร่วม ดังนี้

1) การวางแผน รวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากรที่ต้องใช้ ตลอดจนการติดตามประเมินผล

2) การดำเนินงาน

3) การใช้บริการจากโครงการ

4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

อภิญญา กังสนารักษ์ (2544 : 14 – 15) ได้นำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมของ ชุมชนว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอน คือ

1) การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ภายในชุมชน ร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ

2) การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยากรที่จะใช้ในโครงการ

3) การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการทำประโยชน์ให้แก่โครงการโดยร่วมช่วยเหลือ ด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการเพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันก็ได้

2.3.4 ลักษณะการมีส่วนร่วม

เกรียงศักดิ์ พรหมแพน (2551 : 12) ได้กล่าวไว้ว่า ลักษณะและกระบวนการมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นได้ในหลายลักษณะ แต่ลักษณะที่อาจสังเกตได้ คือ จะต้องมีส่วนร่วมในการคิด วางแผนตัดสินใจ การดำเนินงาน การประเมินผล และร่วมในการรับผลประโยชน์จากการดำเนินการนั้นใน ส่วนลักษณะ และกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของบุคคล ชุมชน องค์กรในชุมชนแบ่งได้ เป็น 2 ลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมโดยเข้ามาจัดการศึกษาแทนรัฐ และการเข้ามาร่วมกับรัฐ ในการจัดการศึกษา

ประภาพร ศรีตระกุล (ประภาพร ศรีตระกุล. 2550 : 23, อ้างถึงใน มะลิกามาส เสี่ยมแก้ว 2551 : 13) ได้กล่าวไว้ว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมการทำงานของชุมชนในกิจกรรมต่างๆ ว่า การมีส่วนร่วมเกิดจากแนวคิด 3 ประการ คือ

1) ความสนใจ และความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจ และห่วงกังวลส่วนบุคคล ซึ่งบังเอิญพ้องต้องกันกลายเป็นความสนใจ และความห่วงกังวลร่วมกัน

2) ความเดือดร้อน และความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้น ผลักดัน ให้มุ่งไปสู่การรวมกลุ่มวางแผน และร่วมมือกระทำการร่วมกัน

3) การตกลงใจร่วมกันที่เปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนในทิศทางที่พึงปรารถนา ซึ่งการตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่มที่ตอบสนองความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นๆ

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการส่งเสริมและการรักษาคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ชุมชนต้องมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพื่อให้ได้ความรู้ของข้อมูลที่ถูกต้อง และเป็นความภาคภูมิใจร่วมกันของคนในชุมชนหรือท้องถิ่น และยังเป็นการสร้าง จิตสำนึก ร่วมกันให้เกิดความรักความสามัคคีกันในชุมชนหรือในท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ส่วนรวม ของชุมชน

2.4 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.4.1 ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

ปกรณเทพ พจี (2549, หน้า 16-17) กล่าวว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ ขบวนการสร้างความเที่ยง ธรรมความมีประสิทธิภาพและโครงสร้างที่มีส่วนร่วม เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งด้านต่างๆ ให้กับชุมชนและภูมิภาคโดยรอบ

พระธรรมปิฎก (2549, หน้า 106) กล่าวว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนคือ การพัฒนาที่มีดุลยภาพครบทั้งสามด้าน ประกอบด้วย ชีวิตมนุษย์สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีหลักการสำคัญอยู่ที่เพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ ลดการเบียดเบียนกัน และเกื้อกูลต่อกันให้มากขึ้น

เกื้อ วงศ์บุญสิน (2538, หน้า 71-72) อธิบายว่า การพัฒนาแบบยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่ตรงกับความต้องการตามความจำเป็นในปัจจุบันโดยสามารถรองรับความต้องการหรือความจำเป็นที่จะเกิดแก่ชนรุ่นหลังๆ ด้วย

ไพฑูรย์ พงศบุตร (2544, หน้า 21) ได้กล่าวไว้ว่า การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างพอดี เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ต่อไปได้ ในระยะยาวและมีการกระจายผลประโยชน์ให้แก่คนส่วนใหญ่ รวมทั้งความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างผู้เกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสีย

คณะกรรมการการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (2546, หน้า 34) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ รูปแบบการพัฒนาที่คอยตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในปัจจุบันโดยไม่มีข้ออ่อนปรนใดๆ กับความต้องการที่จำเป็นที่คอยตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในอนาคตด้วย

2.4.2 หลักการของการพัฒนาที่ยั่งยืน

ประยูทธ ประยูตโต (2543) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคนและ สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน เน้นการพัฒนาคนเป็นหลักและเอื้อต่อความยั่งยืนทางสภาพแวดล้อม

การพัฒนาที่ยั่งยืนจะแบ่งออกเป็น 2 ปัจจัยได้แก่ (พระธรรมปิฎก, 2539, หน้า 65)

1) การพัฒนาคนเป็นแกนกลางของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งเน้นแก้ปัญหาความยากจน สามารถตอบสนองขั้นพื้นฐานอย่างพอเพียงทั้งในด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย

2) ธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม การพิทักษ์สภาพธรรมชาติและใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด และมีประสิทธิภาพ

3) หลักการพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นการสร้างสมดุลในสามมิติ (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2554, หน้า 55) ดังนี้

(1) มิติการพัฒนาด้านสังคม หมายถึง การพัฒนาคนและสังคมให้เชื่อมโยงกับการพัฒนา เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุล คนไทยมีผลิตภาพสูงขึ้น ปรับตัวรู้ทันการ เปลี่ยนแปลง มีสำนึกและวิถีชีวิตที่เกื้อกูลต่อธรรมชาติเป็นธรรมและพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง

(2) มิติการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ระบบเศรษฐกิจมีเสถียรภาพอย่างต่อเนื่องในระยะยาว ขยายตัวทางเศรษฐกิจมีคุณภาพ สมดุลและเอื้อต่อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ ไม่ทำลายสภาพแวดล้อม

(3) มิติการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมใน ขอบเขตที่คงไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพและสามารถพลิกฟื้นให้กลับสู่สภาพใกล้เคียงกับสภาพเดิมให้มากที่สุด เพื่อให้คนรุ่นหลังได้มีโอกาสและมีปัจจัยในการดำรงชีพ

2.4.3 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

จिरายู อิศรางกูร ณ อยุธยา (ออนไลน์, 2561) อธิบายว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นวาระที่จำเป็นสำหรับ ประเทศไทยและโลก ซึ่งสามารถดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จได้ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเชื่อมโยงไปกับการพัฒนาประเทศ

ณดา จันทร์สม (2562) กล่าวว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นหลักคิดเชิงระบบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการตัดสินใจ ได้ทุกระดับทั้งการตัดสินใจระดับบุคคล ระดับองค์กร ระดับชุมชน สังคม หรือแม้แต่การบริหารนโยบายของรัฐ เพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ความสมดุลและยั่งยืนในเรื่องที่ตัดสินใจ

การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับองค์กร พิจารณาแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้

การสร้างเงื่อนไข “คุณธรรม” แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1) โดยให้ความสำคัญกับคุณภาพของ “คน” ต้องให้คุณลักษณะทางด้านคุณธรรมเป็นตัวนำ

2) สร้างวัฒนธรรมองค์กรหรือค่านิยมร่วมกันขององค์กรที่เน้นคุณธรรม เน้นค่านิยมของการสร้าง องค์กรแห่ง “ความดี” ยึดตามหลักธรรมาภิบาล การบริหารจัดการที่ดี จริยธรรมในการปฏิบัติงาน

3) การกำหนดค่านิยมเพื่อการบรรลุเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ที่ต้องมีค่านิยมร่วมกันในการขับเคลื่อน เช่น ความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม การมุ่งเน้นคุณภาพ/ความเป็นเลิศ การสร้างนวัตกรรม เป็นต้น

การสร้างเงื่อนไข “ความรู้” แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1) การพัฒนาและจัดการความรู้ระดับบุคคล เพื่อการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) การพัฒนาและจัดการความรู้ที่มีร่วมกันในองค์กร ได้แก่ ความรู้เพื่อการบรรลุเป้าหมายตาม วิสัยทัศน์ขององค์กร การตัดสินใจในการบริหาร การปฏิบัติตามหน้าที่ความรับผิดชอบต่อ และลดความเสี่ยงของการใช้ทรัพยากรอย่างไม่มีประสิทธิภาพ

3) การพัฒนาและจัดการความรู้ในบริบทของสภาพแวดล้อม สร้างความตื่นตัวกับการเปลี่ยนแปลง เปิดรับข่าวสารและเทคโนโลยี สร้างความเข้าใจถึงสภาพการเปลี่ยนแปลงและเตรียมการรับมือเพื่อให้ทันต่อ การปรับเปลี่ยน ให้มีความสำคัญกับการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์กร

การตัดสินใจด้วยกรอบแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” ประกอบด้วย 3 ห่วงหลัก ได้แก่

1) ความมีเหตุมีผล หมายถึง การตัดสินใจด้วยหลักเหตุและผลการใช้หลักคิดที่คำนึงถึงต้นทุนและ ผลตอบแทน และผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากกระบวนการตัดสินใจ

2) ความพอประมาณ หมายถึง การคำนึงถึงศักยภาพขององค์กรในการบริหารจัดการไม่สุดโต่งมากเกินไป หรือน้อยเกินไป เช่น การขยายกิจการ การลงทุน ฯลฯ

3) การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง กระบวนการตัดสินใจที่ตระหนักถึงความเสี่ยง มีความรอบคอบ ระมัดระวัง มีการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเป็นระบบ

สรุปได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตอบสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ส่งผลเสียต่ออนาคต ดำเนินการบนพื้นฐานของการ พัฒนาอย่างสมดุลอย่างรอบด้าน คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม จิตใจ วัฒนธรรม ฯลฯ โดยมีคนเป็นศูนย์กลางหรือ เพื่อให้คนอยู่ดีกินดีและมีความสุข ทั้งคนในรุ่นปัจจุบันและอนาคตเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักคิดในกระบวนการตัดสินใจที่จะสะท้อนการให้เห็น การ ดำเนินการหรือพฤติกรรม ซึ่งมีการพิจารณาอย่างรอบคอบ ดังนั้นหากมีการนำหลักคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ย่อมจะทำให้เกิดผลอย่างชัดเจนในการพัฒนาประเทศสู่ความยั่งยืน

2.5 บริบทชุมชนท่องเที่ยวในพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเมืองโบราณอู่ทอง ชุมชนบ้านเขาพระ ตำบลอู่ทอง อำเภ่อู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

1) ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน

บ้านเขาพระ หมู่ที่ 5 ตำบลอู่ทอง อำเภ่อู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นการตั้งชื่อหมู่บ้านตามสภาพของพื้นที่ที่มีภูเขา และชาวบ้านพบพระพุทธรูปในสมัยเมืองอู่ทองเป็นจำนวนมาก และไม่ทราบว่าพระพุทธรูปนี้เป็นของใคร ใครเป็นผู้นำมา จึงมีการตั้งชื่อหมู่บ้านว่า "บ้านเขาพระ" มาจนถึงปัจจุบัน มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 364 ครัวเรือน ประชากรที่อยู่อาศัยทั้งหมด 841 คน (เพศชาย 358 คน เพศหญิง 443 คน) โดยมีอาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติด บ้านดงเย็น หมู่ที่ 10 ตำบลอู่ทอง

ทิศใต้ ติด บ้านศรีสรรเพชร หมู่ที่ 9 ตำบลอู่ทอง

ทิศตะวันออก ติด บ้านอุ้มทอง-ท่าพระ หมู่ที่ 6 ตำบลอุ้มทอง

ทิศตะวันตก ติด ตำบลจรเข้สามพัน อำเภออุ้มทอง

2) ที่ตั้งและอาณาเขต

บ้านเขาพระ เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลอุ้มทอง อยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภออุ้มทอง โดยมีระยะห่างจากอำเภออุ้มทองประมาณ 2 กิโลเมตร

3) ลักษณะภูมิประเทศ

ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ดอนอยู่ติดภูเขา ใช้น้ำบาดาลเพื่ออุปโภคและบริโภค พื้นที่อยู่อาศัยประมาณร้อยละ 70 และทำการเกษตรร้อยละ 30

4) การประกอบอาชีพ

บ้านเขาพระ ตำบลอุ้มทอง อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการเกษตรและปศุสัตว์ เช่น ทำนา ทำไร่มัน สวนแตงโม และการเลี้ยง วัว สุกร เป็ด ไก่ เป็นต้น มีบางส่วนประกอบการทำอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น การทำยาต้มยาหม่อง ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มกันร่วมจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจกลุ่มอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ในครัวเรือนและชุมชน

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุพาดา สิริกุตตา (2566) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลไม้บ้านยาวิ จังหวัดเพชรบูรณ์ งานวิจัยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนผลไม้แปรรูปบ้านยาวิ จังหวัดเพชรบูรณ์ 2) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนผลไม้แปรรูปบ้านยาวิ จังหวัดเพชรบูรณ์ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนผลไม้แปรรูปบ้านยาวิจังหวัด เพชรบูรณ์ เรื่องนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสนทนากลุ่มกับสมาชิก วิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลไม้บ้านยาวิ จำนวน 32 คน ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืนในด้านต่างๆดังนี้ (1) ด้านการตลาดออนไลน์ในการ Live สดขายสินค้า (2) ด้านการผลิต วางแผนการลงทุนในการจัดหาเครื่องมืออุปกรณ์ที่มีเทคโนโลยีทันสมัย เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์และเพิ่มผลผลิต เช่น เครื่องอบพลังงานไฟฟ้า โคมพลังงานแสงอาทิตย์ การพัฒนาการถนอมอาหารเพื่อยืดอายุเวลาในการเก็บรักษาผลิตภัณฑ์ของน้ำมะขามเข้มข้น มะขามแช่อบแห้ง มะขามแช่อบสด การวางแผนพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ได้แก่ มะขามผงอัดก้อน น้ำมะขามเข้มข้น น้ำมะขามชงดื่ม (3) ด้านการพัฒนาบรรจุภัณฑ์โดยเฉพาะมะขามและผลไม้แปรรูปเพื่อถนอมอาหาร

ป้องกันไม่ไห้รสชาติและสีเปลี่ยน (4) การยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์การคัดสรรสุดยอดผลิตภัณฑ์โอท็อปจากระดับ 4 ดาว เป็น 5 ดาว การขอรับรองมาตรฐานฮาลาลเพื่อขยายตลาดกลุ่มคนอิสลาม (5) การบริหารจัดการกลุ่ม ต้องการพัฒนาสมาชิกให้มีความรู้ความสามารถในการผลิต การจัดบันทึกทางด้านบัญชี นอกจากนี้ วิสาหกิจชุมชนนี้มีความยั่งยืนเนื่องจากในการผลิตทางกลุ่มมีขั้นตอนในการรักษาสิ่งแวดล้อม การดำเนินการของกลุ่มสร้างรายได้ให้กับสมาชิก คนในชุมชน ช่วยเหลือชุมชน และมีผลกำไรจากการดำเนินงาน

ชมภูนุช หุ่นนาค, ปภาวดี มนตรีวัตและ วิพร เกตุแก้ว (2563) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการวิสาหกิจชุมชน: ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์สาธิตการเกษตร ร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการจัดการวิสาหกิจชุมชนศูนย์สาธิตการเกษตร ร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี 2) ระบุปัญหาอุปสรรคในการจัดการ วิสาหกิจชุมชน และ 3) นำเสนอแนวทางการจัดการวิสาหกิจชุมชนให้มีความมั่นคงและยั่งยืน ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบกรณีศึกษา โดยศึกษาจากเอกสารหลักฐาน การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ 1) คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชน 2) คณะกรรมการบริหารร้านค้า 3) สมาชิกรายย่อยของวิสาหกิจชุมชน 4) กลุ่มชุมชนที่เป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชน 5) โรงเรียน ที่เป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชน และ 6) เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสิ้น จำนวน 28 คน พบว่า 1) การจัดการด้านต่างๆ ได้แก่ (1) ด้านการเงิน กลุ่มมีเงินทุนของตนเองไม่ได้พึ่งเงินกู้จากแหล่งภายนอก และสมาชิกกลุ่มมีหนี้สินลดลงหรือไม่มีหนี้สิน (2) ด้านการผลิตกลุ่มสามารถลดต้นทุนการผลิตได้ โดยเน้นการผลิตแบบอินทรีย์ (3) ด้านการตลาด กลุ่ม มีการวางแผนการตลาด สสำรวจความต้องการ ของลูกค้า โดยพิจารณาจากค่านิยมในการบริโภค วัฒนธรรม ประเพณี เทศกาลที่จัดขึ้นในแต่ละ ช่วงเวลาเป็นสำคัญ (4) ด้านการบริหารกลุ่ม มีผู้นำที่ดี มีความเสียสละ มุ่งมั่น มีความสามารถ ในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า (5) ด้านแรงงาน สมาชิกกลุ่มมีทักษะความเชี่ยวชาญ มีทัศนคติ ที่ดี รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน และ (6) ด้านการประสานความร่วมมือ กลุ่มมีการประสานงานอย่างต่อเนื่องระหว่างภาครัฐและภาคส่วนอื่น ๆ รวมถึงมีการสร้างเครือข่าย วิสาหกิจชุมชน เพื่อขยายกำลังการผลิตและ ขยายโอกาสต่าง ๆ 2) ปัญหาอุปสรรค (1) ด้านการผลิต ไม่มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วย ในกระบวนการผลิต สินค้าที่วางขายส่วนใหญ่ ไม่ได้ผ่านการแปรรูปหรือพัฒนาใด ๆ ทำให้ สินค้าไม่น่าดึงดูดใจ บรรจุภัณฑ์ขาดเอกลักษณ์ และความทันสมัย (2) ด้านการตลาดสถานที่ จัดจำหน่ายสินค้าไม่สวยงาม ไม่โดดเด่น ไม่มีเอกลักษณ์ และ (3) ด้านการบริหารกลุ่ม ไม่มีการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ เป็นต้น และ 3) แนวทางการจัดการวิสาหกิจชุมชน ให้มีความมั่นคงและยั่งยืน ได้แก่ การพัฒนาสร้าง ผลิตภัณฑ์ สร้าง

มาตรฐาน พัฒนาบรรจุภัณฑ์ พัฒนาระบบโลจิสติกส์ใช้โลโก้เดียวกันทั้งหมด พัฒนาระบบโปรแกรมที่สามารถเชื่อมโยง การผลิตและการขายได้ทั้งระบบ เพิ่มบทบาท ใหม่เป็นศูนย์กระจายสินค้าระดับอำเภอ และจังหวัดทำตลาดสินค้าออนไลน์ ปรับปรุงสถานที่จำหน่ายสินค้าให้มีเอกลักษณ์ จัดการความรู้ให้เป็นระบบปลูกฝัง ปรับอุปนิสัย พฤติกรรม การบริการ และเพิ่มทักษะในการทำงานเป็นทีม รวมถึงสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในตำบลท่าเสาทั้ง 11 หมู่ ตลอดจนผลักดันให้ทุกตำบลจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน เพื่อสร้างระบบเครือข่ายเชื่อมโยงทั้งหมด

ประภัสรา ปราชญา (2564) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้ยั่งยืนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนบ้านคลองสำโรง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนของ วิสาหกิจชุมชนบ้านคลองสำโรง 2) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนบ้าน คลองสำโรง 3) เพื่อศึกษาปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนบ้านคลองสำโรง 4) เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบ้านคลองสำโรงให้มีความยั่งยืนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง ซึ่งเป็นคณะกรรมการกลุ่ม ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 12 คน พบว่า แหล่งเงินทุนของกลุ่มมาจาก 2 แหล่ง คือ เงินทุนจากหุ้นสมาชิก และเงินทุนสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ ตลาดจำหน่ายสินค้า ได้แก่ ตลาดนัดร้านอาหาร ตลาดจำหน่ายสินค้า OTOP งานจัดแสดงสินค้า เป็นต้น มีการจัดทำสต็อกวัตถุดิบและสต็อกสินค้า เพื่อวางแผนการผลิตและจำหน่าย มีการควบคุมคุณภาพของวัตถุดิบและใช้วัตถุดิบในชุมชน นำภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำน้ำพริกต่างๆ มาใช้จึงทำให้น้ำพริกมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในรสชาติ มีการจัดทำบัญชี-รายรับรายจ่ายอย่างเป็นระบบ โปร่งใสและตรวจสอบได้ มีการแบ่งหน้าที่อย่างชัดเจนมีกฎระเบียบและมีการประชุมสม่ำเสมอ ทำงานแบบ ครอบครัว ช่วยเหลือกันและมีสวัสดิการต่างๆ ให้กับสมาชิก ผู้นำมีธรรมาภิบาล มีแรงงานเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มี ทักษะในการทำน้ำพริกแกง สมาชิกทุกคนมีการลงหุ้น ร่วมคิด ร่วมทำและร่วมรับผลประโยชน์ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และเคารพกฎระเบียบของกลุ่ม ปัญหาและอุปสรรค คือ ขาดสมาชิกรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วม ร่วมในวิสาหกิจชุมชน การประสัมพันธ์ที่ยังไม่ทั่วถึง และบรรจุภัณฑ์ไม่มีความเป็นอัตลักษณ์ โดยมีแนวทางใน การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้ยั่งยืนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมา ใช้ในการดำเนินงาน ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่ดี ควบคุมเงื่อนไขความรู้และมี คุณธรรม บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเพื่อให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไปในอนาคต โดยมี ข้อเสนอแนะ คือ ควรมีส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เข้ามีส่วนร่วม ควรอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการนำเทคโนโลยีมาใช้ใน ข้อมูล

ข่าวสาร การประสัมพันธ์และช่องทางการตลาด ควรสร้างเครือข่ายผู้ผลิตและผู้จำหน่าย ควรพัฒนาผลิตภัณฑ์บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นและควรจัดการข้อมูลที่ดีและส่งเสริมให้เป็นศูนย์เรียนรู้ต่อไป

ณัฐนันท์ ศูนย์จันดา (2563) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ความสำเร็จ กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์ จากธรรมชาติบ้านพุดอน ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการ ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนา ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการพัฒนา เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุดอน ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรีประสบความสำเร็จ กลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 12 คน ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ประธาน คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจ ผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน นักท่องเที่ยวและร้านค้าที่รับสินค้าจากกลุ่มวิสาหกิจฯ ได้มาด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผลการวิจัยพบว่าสภาพการบริหารจัดการประกอบด้วยด้านวัตถุดิบ กลุ่มมีการใช้ผลผลิตจากการเกษตรของท้องถิ่นตนเอง ด้านการผลิต กลุ่มมีการจัดตั้งศูนย์กลางการผลิต มีการควบคุมและตรวจสอบคุณภาพ ด้านการขนส่ง กลุ่มได้ดำเนินการใช้การขนส่ง จากหน่วยงาน ภายนอกและจัดส่งด้วยกลุ่มเอง ด้านการตลาด มีการจำหน่ายทั้งปลีกและส่ง มีช่องทางการจำหน่ายทั้งแบบออนไลน์และออฟไลน์ส่วนด้าน บริการ กลุ่มมีการสร้างกิจกรรมที่ส่งเสริมความพึงพอใจของลูกค้า ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนา ประกอบด้วยปัจจัยภายใน พบว่าสมาชิกทุกคนมีบทบาทร่วมกันในการพัฒนา กลุ่ม การจัดตั้งกลุ่ม รวมทั้งการบริหารจัดการภายในกลุ่มร่วมกัน กลุ่มมีการส่งเสริมการเรียนรู้เพิ่มพูนความรู้อย่างสม่ำเสมอ กลุ่มมีการจัดการด้านการเงิน มีการจัดทำบัญชีและมีการจัดสรรกำไร เงินปันผลให้กับสมาชิกกลุ่มทุกเดือน ปัจจัยภายนอก พบว่า กลุ่มมีเครือข่ายความร่วมมือทั้งด้านการตลาด องค์ความรู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์งบประมาณ และการสนับสนุนด้านกำลังใจจากหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ปัญหา อุปสรรคในการพัฒนา พบว่า การมีคู่แข่งทางการตลาดในกลุ่มผลิตภัณฑ์ที่ใกล้เคียงกันเป็นจำนวนมาก การพึ่งพาภาครัฐในการจัดการด้านการตลาด ความไม่แน่นอนของผลผลิตที่เป็นวัตถุดิบในท้องถิ่น และปัญหาด้านการผลิต ส่วนแนวทางการพัฒนาเพื่อให้วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุดอน ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรีประสบความสำเร็จ พบว่าความเข้มแข็ง ความร่วมมือกัน ของประธานกลุ่มและสมาชิก การใช้เทคโนโลยีในการเพิ่มการประชาสัมพันธ์การตลาดและช่องทางการจัดจำหน่าย การพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามความต้องการของลูกค้า และการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน